

KUZGI QATIQ VA YUMSHOQ BUG'DOY

Ermatov Dilshodbek Jo'ra o'g'li

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti I-bosqich tayanch doktoranti

ermatov4210@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada bug'doy (*Triticum aestivum* L.) ning turlari shu bilan birga qattiq va yumshoq bug'doy kabi ma'lumotlar keltirilgan.

Tayanch so'zlar: Yumshoq bug'doy yoki oddiy bug'doy, qattiq bug'doy, yumshoq va qattiq bug'doylar

Abstract: This article provides information about wheat (*Triticum aestivum* L.), including its types, as well as hard and soft wheat.

Key words: Soft wheat or common wheat, hard wheat, soft and hard wheat varieties.

Bug'doyning turlari. Bug'doy *Triticum* avlodiga mansubdir. Keng tarqalgan va ahamiyatga ega bo'lgan turlariga qattiq va yumshoq bug'doy kiradi. Yumshoq va qattiq bug'doy doni tarkibidagi oqsilning miqdori bo'yicha bir biridan farq qiladi. Qattiq bug'doy unidan makaron mahsuloti tayyorlanadi. O'zbekistonda qattiq bug'doy kam tarqalgan. Bu turlar morfologik belgilari bilan bir-biridan ancha farq qiladi.

Yumshoq bug'doy yoki oddiy bug'doy *Triticum aestivum*. Boshog'i uzun, siyrak oldi tomoni ancha enli bo'ladi. Boshog'i qiltiqli va qiltiqsiz bo'lib, qiltig'ini uzunligi boshog'idan kalta bo'ladi va yoniga yelpig'ichsimon shaklda yo'nalgan bo'ladi. Donini uchida popukchasi bo'ladi. Donini usti unli, yarim shishasimon bo'ladi. Yumshoq bug'doyning bahorgi va kuzgi formalari bo'ladi. Non qilish sanoatida yumshoq bug'doy uni yuqori baholanadi hamda keng foydalanadi.

Qattiq bug'doy -*Triticum durum*. Ekin maydon bo'yicha ikkinchi o'rinda turadi. Boshog'i yirik, boshog'ida donlari zich joylashgan. Faqat qiltiqli formalari bo'ladi. Qiltiqlari boshog'idan uzun qalin bo'lib unga parallel holda yo'nalgan. Doni yirik, cho'ziq, pastga qarab qisilgan bo'ladi. Ko'ndalang kesimi burchaksimon bo'ladi, yumshoq bug'doyniki esa yumaloq bo'ladi. Doni shishasimon yaltiroq. Donining uchida popukchasi kam bo'ladi yoki umuman bo'lmaydi. Qattiq bug'doy uni makaron, vermishelg, oliy navlarini tayyorlashda va bug'doy yormasini tayyorlashda ishlatiladi. Qattiq bug'doy unidan yumshoq bug'doyga qaraganda yaxshi non chiqmaydi, non kam g'ovakli bo'ladi. Qattiq bug'doy asosan bahorgi qilib ekiladi.

Morfologik va xo'jalik belgilariga qarab bug'doyning hamma madaniy turlari 2 guruxga bo'linadi.

1. Xaqiqiy yoki ochiq donli bug'doy. Haqiqiy bug'doyning o'zagi pishiq bo'lib, boshqoq yetilganda u ayrim boshqoqchalarga bo'linib ketmaydi. Doni ochiq bo'ladi va ancha oson yanchiladi. Bu gruppaga bug'doyning quyidagi o'nta turi: dik, qattiq bug'doy, mesopotamiya bug'doyi, polonikum, turgidum, yumaloq donli bug'doy, yumshoq bug'doy, van bug'doyi, zamburug'qirqar bug'doy va miletini bug'doyi kiradi.

2. Polbasimon yoki po'stli bug'doy. Polbasimon bug'doylar shu bilan farq qiladiki, boshqoq'ining o'zagi mo'rt bo'lib yetilganda boshqoq o'zagining bo'g'imlari bilan birga ayrim boshqoqchalarga ajralib ketadi. Doni yanchilganda boshqoqchalardan ajralmasdan qolaveradi. Bug'doyning qolgan hamma 14 ta turi, chunonchi yovvoyi holda o'sadigan yakka donli bug'doylar, ekiladigan yakka donli bug'doy, polbalar, spelta, zanduri, max bug'doyi va boshqalar ushbu gruppaga kiradi.

Adabiyotlar ro'yhati

1. Boboxo'jayev I., Uzoqov P. Tuproqshunoslik. Toshkent, 1995 yil.
2. Kaurichyev S. i dr. Pochvovedeniye, M. Kolos, 1989.
3. Siddiqov. R. I., Omonov. A. O., Tillaev. R. S. H., Egamov. I. U., Jalolov. T., Mansurov. A., "Respublikada ekilayotgan kuzgi bug'doy navlvri va ularni parvarishlash bo'yicha tavsiyalar" Namangan 2009-y. 11 b.
4. Xalilov N. X., Oripov R. O., Bobomirzaev P. X., Omonov A., Ziyadullaev Z. F. Sug'oriladigan erlarda kuzgi bug'doy etishtirish texnologiyasi. –Samarqand, 1994–y B-16.
5. Yaqubjonov O., Tursunov S. O'simlikshunoslik. Toshkent, 2008 yil.
6. Korenev G. V., Podgorniy P. I. Rastenievodstvo s osnovami selektsii i semenovodstva. M., Agropromizdat, 1990.
7. Атабаева X. O'simlikshunoslik. Toshkent, 2006 yil.